

НЕПЕРІОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

ЦІНА НОМЕРА
5 КЧ

и 8142/2

101453/2

НАШ КРАЙ

(NÁŠ KRAJ)

№ 2

ПРАГА, РІК 1928

Зміст.

1. З Новим Роком!	1
2. П. Макаренко. Сумний ювілей	3
3. Мурат Хатгогу. Национально-демократическая партия горцев Северного Кавказа	14
4. П. Протоцький. Українська пісня на Кубані	16
5. П. Трохименко. Лекція проф. Шелухина «Українське питання в освітленні проф. Мякотіна»	20
6. Соціалістична ліга нового сходу	24
7. П. Лупайло. Наше чергове завдання й наші шляхи	27
8. М. Кириченко. Товариство Кубанців імені Отамана Якова Кухаренка	29
9. К. Плогий. Українізація на Північному Кавказі	31
10. ** Общество Кубанцев и его противники	36
11. Хроніка	45
12. Хроніка з діяльності Громади Кубанців за 1927 рік	47

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Підтримуйте журнал „НАШ КРАЙ“.

Без духовної й матеріальної підтримки й допомоги з Вашого боку, без органічного зв'язку між читачами й редакцією, не може існувати «НАШ КРАЙ».

Хай не буде ні однієї кубанської організації — товариства, громади, станиці, хутора, робочої команди, в якій би не читали «НАШ КРАЙ!»

Читайте, критикуйте і свої зауваження пересилайте в редакцію!

Редакція журналу «НАШ КРАЙ» запрошує всіх кубанців, які поділяють напрямок журналу, пересилати йї літературні твори, статті, замітки й т. і. для надрукування. Статті можуть бути написані двома мовами — українською й російською.

Ціна одного номера 5 корон чехословацьких.

Адреса редакції журналу «НАШ КРАЙ»:

„Náš kraj“,
Praha II., Ve Smečkách, 32.

н 3172/с. 2(1928)

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЦІНА НОМЕРА Кч 5.—

НАШ КРАЙ

(NÁŠ KRAJ)

Під редакцією Л. Бича, П. Макаренка і К. Плохого.

Адреса : Praba-II., Ve Smečkach 32.

№ 2.

1. Січня 1928 р.

№ 2.

I січня 1928 року.

З НОВИМ РОКОМ

Вітаб всіх своїх земляків редакція журналу «Наш Край»!

Хай несеться наш щирій привіт, наші найкращі побажання в Наш Рідний Край, до наших, страждаючих в неволі й зліднях, братів; до наших міліх, заплаканих від горя лютого й праці тяжкої, сестер; до наших, знесилених гнітом вазіским, роботою невтомною, дорогих сивоусих батьків...

Хай долетять наші гарячі привітання й до наших бідо-лашних братів і сестер, закутих в кайдани, страждаючих в льохах большевицьких тюрем в Нашім Краю і в далеких холодних північних краях...

Хай скорше вийдуть невольники з комуністичних тюрем; хай мученики за Рідний Край повернуться в свої станиці, села й аули до своїх сімей, до мирного й творчого труда; хай сонце правди та волі засяє над нашим краєм!

I Вам наш сердечний привіт з Новим Роком, наші брати, лихою недолею розкидані по чужих землях! Гірка доля спіткама Вас: Ви до дна п'сте чару безпритульного емігрантського страждання. В далекім, але мілім Краю, ужсе восьмий рік щодня на Вас чекають Ваші діти, сестри, брати, Ваші вірні жінки, Ваші старенькі, лютим горем замучені, батьки й матері. Тяжко словами намалювати Ваші страждання за любими й дорогими серцю родичами, за рідними станицями, селами й аулами, за широкими степами, за зеленими горами; щодня й щоночі Ваші думки там, у Ріднім Краю.

В чужій стороні всі ми несемо тяжкий хрест емігрантського життя, як наслідок тимчасово програної збройної боротьби за свободу й незалежність Нашого Краю.

Мимо нашої волі й бажання згадувамо ми про це на початку Нового Року, думавмо також і про основні причини цього неуспіху...

Не всі ми виступили до бою за Рідний Край одностайно і вчас; далеко не всі ми одинаково розуміли завдання й шлях цієї боротьби; багато з нас пішло було за чужими для нас клічами...

Не зуміли у свій час примиритися козаки, горці й іногородні, наслідком чого почалася ворожнеча міжними, а потім і одверта війна.

Це роз'єднання серед трудящих Нашого Краю використали ворожі чужі й свої сили: з одного боку московські большевики, а з другого, чорні єдинонеділімці.

До чого це привело? Тепер естонці, латиші й інші малі народи живуть собі у своїх державах; а багатий і сильний Наш Край конає в неволі, працює на московську большевицьку владу!

Хіба козаки, селяне й горці не однаково тепер страждають?

Хіба страшні злидні, які тепер панують серед подавляючої більшості населення Північного Кавказу — 200 тисяч безробітних, що голодними тиняються по Нашому Краєві, 40 тисяч безпритульних дітей, страшний економічний і культурний занепад колись багатого Краю не є грізними явищами сучасної дійсності, що немилосердно б'ють, як по козаках, так і по не-козаках Нашого Краю??

Хіба продовження ворожнечі між трудящими (фізичної й духової праці) козаками й некозаками, між горцями, українцями й росіянами, не буде полекшувати панування над Краєм чужих, ворожих сил і залишати й надалі цей Край у Московській комуністичній неволі??

І тепер, на початку Нового Року, коли ми висловлюємо наші ширі побажання нашим землякам, сущим по обох боках кордону большевицької держави, ми не можемо не висловити з глибин душі ще одного побажання:

Хай в Новому Році об'єднаються духовно й організаційно для успішної боротьби всі, хто дійсно любить свій Край, хто бажав йому визволення з під чужої влади й установлення справедливого соціального й національного ладу!

П. Макаренко.

Сумний ювілей.

(З приводу 10-тиріччя большевицької влади.)

В Москві велике свято. Під червоними прапорами маніфестують десятки тисяч людей, грають музики, комуністи виголошують гучні промови. Святкують 10 років большевицької революції...

Восьмий рік вже панує на Кубані й на всьому Північному Кавказі большевицька московська влада. Восьмий рік «під керуванням московської комуністичної партії Північно-Кавказький Край широкими кроками йде по дорозі до соціалізму». Принаймні так голосно кажуть і пишуть комуністи. Цю політику московських господарів підтримують усі секції III комуністичного інтернаціоналу. Члени цього інтернаціоналу розповідають по всіх державах світу про величезні досягнення московської влади, її поступований рекомендується усім трудящим Європи, Азії, Африки й Америки, як зразок і єдино можливий шлях боротьби за економічне, соціальне й політичне визволення працюючих мас з ірма капіталізму, а поневолених національностей і Країн з під гніту буржуазних імперіалістичних держав. Гучні заклики до боротьби з гнобителями день у день несуться з Москви по цілому світу. Комуністи кличуть Мароканців, Індусів, Китайців до боротьби, ганблять політику урядів сусідніх і даліких держав за утиスキ, визиск і гніт працюючих верств і національних меншин.

А що ж сама большевицька московська влада переводить в життя на Кубані, на Ставропольщині, на Тереку, на Дону?

Чого досяг III інтернаціонал за 7 років свого необмеженого панування на Північному Кавказі?

Що придбало населення цієї країни за ці роки в економичному, культурному й національному відношенні?

Чи не помилкою була його збройна боротьба з московськими завойовниками?

Чи мав підстави населення Північного Кавказу для приєднання до урочистого святкування 10-ої річниці большевицької влади?

Пошукаймо відповіді на наші запити не у емігрантів, а у саміх комуністів, прислухаймося до голосу населення, котрий через большевицькі кордони долітає до нас, придивімося до того, що в дійсності твориться на Кубані й на всьому Північному Кавказі.

1. Економічний стан.

Намагаючись завоювати Україну й Північний Кавказ, большевики хотіли захопити в свої руки ці хлібні краї, щоби «дати Росії хлеба, щоби подкормити голодну строну і її рабочі центри», большевики хотіли мати в своїх руках Донецький вугільний басейн, береги Чорного й Азовського морів, вони хотіли проложити шлях до бакинської нафти.

В цьому були зацікавлені не тільки большевики, а й увесь московський люд.

Досягнувши свої мети, большевицька влада ось уже восьмий рік під ріжними титулами щороку зтягає з Північного Кавказу сотні мілійонів

нів пудів пшениці, ячменю й т. п. Навіть дані Центрального Статистичного Управління в Москві наочно свідчать про це систематичне й жорстоке грабування нашого Краю.*)

На утримання величезного бюрократичного державного апарату комуністичної влади, на утримання армії, на ведення агітації по цілому світу комуністам потрібні величезні кошти. Ці кошти влада добуває не тільки шляхом простого й посереднього оподаткування населення, не тільки шляхом поновлення випробованої за часів царської Росії системи «казенnoї продажі питей», а ще й шляхом окремої системи большевицької «торговлі». Московські большевики встановлюють порівнюючи дуже низькі ціни на пшеницю, жито, ячмінь, худобу й т. п., скуповують все це у населення й на перепродажу скупленого чи за кордон чи то на внутрішньому ринкові добре заробляють. Ця політика большевицької влади відома всім, про неї зараз ми зовсім не говорили б, якби большевики цю систему однаково здійснювали як в Московському районі, так і на Північному Кавказі. Ось голова Північно-Кавказького Виконавчого Комітету комуніст Богданов в місяці жовтні м. р. так вихвалює большевицькі торговельні операції на Північному Кавказі:

«В наслідок заходів по організації зернового ринку ми досягли того, що, з одного боку, виконали на 100% завдання (Московської) влади по хлібозаготовках і хлібоекспорту, а з другого ми змогли (на Північному Кавказі) держати ціни на наміченому рівні значно нижче сусідніх районів; ця низька ціна дає нам (большевикам) можливість вивозити наше зерно з значним зиском й тим самим поліпшувати наш торговельний баланс, одержуючи на вивозному зерні значний заробіток».

Розуміється, що такою політикою большевицька влада накладає на плечі хліборобів важкий тягарь нового оподаткування.

Большевики багато говорять про свою прихильність до Кавказьких народів, вихваляються також й тим, що гірським округам ніби-то допомагають матеріально, але ціну на основний продукт праці гірських народів — кукурузу встановили таку низьку, що, як констатував комуніст Афанасьев в цьому 1927 році, кукуруза або лежить у горців без збути, або продається «з большим убытком для населення». В той же час большевицька влада вирішила збудувати завод для переробки кукурудзи не на Кавказі, а на Волзі і возити туди з Кавказу кукурузу, а з України паливо.

А як задовільняється потреба населення в фабрично-заводських товарах? За відповідю звернемось до большевицьких джерел. В травні місяці б. р. нарада при Крайторзі констатувала, що потреба населення в товарах задовільняється тільки на 30—35%; на ринкові зовсім не було мадепаламу, нансуку, батисту, товарів на білизну теж дуже мало; якість товарів помітно погіршала, а ціни стали дуже високі. Представник комісаріату внутрішньої торгівлі в 1927 р. публічно говорив в Катеринодарі наступне: «Зниженням цін ми займаємося давно, але успіхів мало. Багато випущено хороших наказів, багато писалось в газетах, а в результаті споживач не відчуває зниження. Ціни зараз вищі до військових у два рази, а якість товарів гірша довійськової теж у два рази.»

*) Див. П. І. Макаренко. З життя Кубані під комуністичною владою. 1927. Прага. Сторінки 12—16, 64—72.

В якому ж положенні ошилились хлібороби Північного Кавказу на восьмому році господарювання тут більшевиків, чи ж дійсно вони наближаються до соціалізму?

На цей запит дамо відповідь знову ж словами саміх комуністів. На з'їзді представників Рад Північного Кавказу в місяці квітні б. р. було сконстатовано, що: *коней тепер нараховують тільки 39,3% того, що було тут в 1913 р., овець — 31%, свиней — 32%, або кількість коней зменшилась приблизно на 1.800.000 голов, овець — на 4 мілійони голов, свиней — на 1 мілійон голов.*

На тому ж з'їзді комуніст Лавров заявив наступне: «*Ми маємо у себе таке положення, коли у нас нараховується по краю біля 65% господарств без худоби, в районах, де такі господарства складають ще більше число... Коли подивимось, в якому стані находитися діло з забезпечення мертвим інвентарем, то тут у нас положення надзвичайно тяжке... в районах їх цілі округи, де $\frac{2}{3}$ хазяйств не мають плугів, $\frac{2}{3}$ хазяйств не мають звичайних борон...*»

Представник Кабардино-Балкарської «автономної» області на тому ж з'їзді твердив, що «у них, в Кабарді, на 40 господарств припадає тепер тільки 1 плуг».

Це страшні числа! Вони яскраво свідчать про те, до якого надзвичайно тяжкого стану, до стану майже повної руйнації довела хліборобів Кавказу московська комуністична влада.

Хлібороби, як і інші верстви населення, хотять жити, вони уперто борються за своє існування, вони міцно держуться за землю, бо не мають для себе іншого виходу. Вони до мінімуму доводять задоволення своїх потреб, ідять й одягаються далеко гірше ніж то було до більшевицької влади, вони не можуть навіть в такій мірі, як це було за часів царсько-поміщичної влади, задоволити свої культурні потреби, молоде покоління виростає вже не таким здоровим, як покоління попередні. Навіть про найбагатішу на Північному Кавказі Кубанську округу голова її Виконавчого Комітету, комуніст Іванов, на згаданому вже з'їзді Рад голосно сказав: «*На Кубані укладок во всіх отношениях, через 3—4 года мы сами можем дойти до такого положения, что Кубанскому округу надо будет помогать.*

Не дивлючись на всі зусилля їх тяжку працю хліборобів, площа засіву ще не досягла розмірів перед військових часів і складає тепер біля 86% засіву 1913 р.

В наслідок аби якої обробки землі через недостачу худоби врожай знизилися на 25—30%, через те загальний збор хлібів складає тільки 50—60% щорічного збору перед світовою війною. Через це Північний Кавказ недобігає щорічно біля 200—250 мілійонів пудів зернових хлібів.

Колосальний відсоток господарств, котрі не мають худоби, плугів, борон, щорічний недобіг врожаю на 200—250 мілійонів пудів, тяжкі податки, дуже низькі ціни на продукти праці хліборобів і високі на фабрично-заводські товари, ось що характеризує економічний стан хліборобів Північно-Кавказького Краю.

Але ще й ця характеристика була б неповною, коли б ми не сказали про те, що і при комуністичній владі там існують звичайнісінькі для великої капіталістичної держави відносини: оренда землі, наймана праця,

оренда живого й мертвого інвентаря. Як свідчить большевицька преса наймитів у сільському господарстві тільки на Північному Кавказі більше ніж 200.000 душ.

2. Фабрично-заводська промисловість.

Фабрично-заводська промисловість Північного Кавказу ні кількістю працюючих підприємств, ні кількістю зайнятих на них робітників, ні продукцією не досягла ще розмірів до військових. В 1925/26 р. працювало всього 611 підприємств з 74.900 робітників. В загальному балансі продукції цілого Краю ця промисловість складала всього тільки 11%.

Особливо загрожуючим явищем в роботі цієї незначної по своїх розмірах промисловості є *простої й прогули* робітників. За один тільки 1925—26 господарський рік простоюно й прогуляно 1.245.300 чоловіко-днів, або 16,3% робочого часу. За ці дні робітники одержали біля 3 мілійонів карбованців, а це значно підвищило собівартість товарів.

Другим грізним явищем є нещасні випадки, що трапляються з робітниками при роботі на фабриках та заводах. На думку комуністів, це негативне явище можна пояснити наступними причинами: непристосованістю фабрично-заводських підприємств до кращих умов охорони праці, розхитаністю станків, втягненням в промисловість непідготовлених кадрів робітників. На фабр.-завод. підприємствах Краю було зареєстровано нещасних випадків:

в 1923—24 господ. році	3209,	100%
в 1924—25 „ „	7762,	243%
і в 1925—26 „ „ „ „	14098,	440%.

Треба зазначити, що на Красній нараді, скликаній в Ростові в місяці квітні б. р. для обміркування стану фабр.-зав. промисловості, комуніст Якимович доказував, що вищенаведені офіційні данні большевицької статистики безумовно не відповідають дійсності, бо за даними страхаси в 1925—26 р. було нещасних випадків 36.000, а не 14.098. «В цьому році нещасні випадки викликали матеріальну втрату в розмірі $2\frac{1}{2}$ мілійонів карбованців, убито було біля 100 робітників, 500 душ стало інвалідами й де-кільки десятків тисяч покалічено», говорив тоді ж комуніст Якимович.

Страшним явищем в житті Північного Кавказу є безупинний і дуже швидкий зрост кількості безробітних. За офіційними неповними даними бірж праці безробітних було зареєстровано по Краю:

1 січня 1924 р.	36.000 душ,	100%
1 „ 1925 „	73.000 ..	203%
1 „ 1926 „	86.000 ..	239%
1 „ 1927 „	127.000 ..	354%
і 1 / X 1927 „	173.000 ..	480%

Як бачимо, кількість безробітних виросла за $3\frac{1}{2}$ роки на 480%, її досягло страшного для Краю числа — 173 тисяч душ; в самому Ростові їх було 30.000 душ.

Вище ми зконстатували в яких дуже тяжких умовах живуть і працюють хлібороби на Північному Кавказі, тисячі людей не знаходять собі

заробітку в станиці й на селі і йдуть до міста, але фабрично-заводська промисловість знаходиться в такому стані, що сама викидає на ринок зайву робочу силу...

Яку ж допомогу дас безробітним робітничо-селянська московська влада? Як задовільняє потребу в хлібі цих голодних «перша у світі соціалістична держава?»

За більшевицькими даними («Сов. Юг» за 6/IV 1927) на боротьбу з безробітними в 1925/26 господ. році було видано 350 тисяч. карб., а в 1926/27 р. — 807.375 карб., або в 1925 — 26 р. на кожного безробітного припадало допомоги біля 4 карб. на рік, або 1,1 коп. на день, а в 1926/27 р. — по 6 карб. 35 коп. на рік, або по 1,7 коп. на день. Розуміється, що при такій мізерній допомозі безробітні голодують. Таким чином, в багатій колись країні більшевицька московська влада в 1927 р. не може дати ні заробітку ні необхідної допомоги 173 тисячам безробітних.

3. Освіта.

Само собою розуміється, що тяжкий економічний стан Північно-Кавказького Краю, восьмий рік вже перебуваючого під московською комуністичною владою, не може не відбиватись негативно й на загальному культурному рівні країни. Світова історія вчить нас тому, що нігде й ніколи не було так, щоб в країнах поневолених, в країнах визискуваних розквітала культурна праця, щоб помітно підвищився культурний рівень населення.

За даними завідуючого освітою на Північному Кавказі комуніста Малишева, оголошеними на зізді рад в 1927 р., в цій країні було

в 1914 р.	5096 школ
а в 1926 р.	4952 школи,

або на 144 школи менше. В 1924—25 шкільному році початкову школу відвідували тільки 35,9% дітей шкільного віку, а в 1925—26 р. — 46,9%, себто 53,1% дітей не вчилося зовсім. Коли взяти на увагу те, що в краї нараховується понад 8 міліонів душ населення і що діти шкільного віку складають приблизно 10% від усього населення, можна прийти до висновку, що поза стінами школи залишається біля 400.000 душ дітей. Коли порівняємо, скільки учнів початкової школи припадало на 1000 душ населення на Кубані, в Московщині і в Чехословацькій Республіці, наприклад, в 1924 р., то побачимо, що на Кубані — 45 учнів, в Московщині — 95, а в Чехословаччині — 125.

Ще гірше стоїть справа з шкільництвом у гірських народів Північно-Кавказького Краю. За радянськими даними в 1924—25 шкільн. році вчилося в Інгушетії тільки — 5,3% дітей шкільного віку, в Чечні — 4,4%, в Кабардино-Балкарі — 18,5%, в Карачаєво-Черкесії — 19,4%, в Адигеї — 28,0%, а за стінами школи залишалось від 72% до 95,6% дітей. Згаданий вже комуніст Малишев в цьому ж 1927 р. констатував наступне: «В національних областях характерним явищем слід рахувати те, що тут більшість учителів руські. Взагалі національна школа краю майже не має свого вчителя».

Які ж досягнення зробила школа під високим і розумним керовництвом?

твом комуністичної партії? Чому навчаються ті щасливі діти, що мають можливість відвідувати школу?

Комуnist Малишев на восьмому році більшевицької влади на Кавказі констатув: «В общем наша школьная продукция нехороша. Имеется огромный процент безграмотности. Особенно неуспешно в общем идет дело обучения учащихся второй ступени: из школ второй ступени многие выходят безграмотными. Зачастую в высших учебных заведениях приходится заниматься тем, что учащиеся должны были проходить в средней школе». А в 1926 р. завідуючий освітою в Кубанській округі писав в газеті «Красное Знамя» про те, що «ужасающая безграмотность учащихся с каждым годом все усугубляется». До цих авторитетних заяв нічого додавати не будемо, бо відповідь на наш запит зовсім ясна.

Чи можуть більшевики похвалитись своїми досягненнями в шкільній справі? Здається, що ні!

Чи може бути задоволено населення такими наслідками культурно-освітньої політики московської влади. Цьому населенню більшевики щоденно говорять про соціалістичне будівництво, вони говорять справедливо про те, що царський уряд держав народ у темряві, а поруч з цим населення бачить, що й нині — 50% дітей шкільного віку залишаються поза школою, що школа випускає учнів з дуже низькою підготовкою, майже неписьменними. Населення хвилюється, населення шукає світу знання, воно добре розуміє, що в боротьбі за кращу долю побіждають найбільш освічені, найбільш культурні народи. На засіданні Рад Північного Кавказу в цьому році реферувалось слідуюче: «За останній час особливо гостро обмірковуються питання народної освіти, ці питання ставляться на порядок денній на всіх засіданнях.. Всі накази, що даються населенням для своїх виборчих, починаються й кінчаються шкільною справою. Особливу увагу на шкільну справу звертає низова маса населення».

А хто ж і що стоїть на шляху до задоволення цієї пекучої потреби? Необхідні мілійони карбованців на збудування шкільних помешкань, на купівлю підручників, на утримання вчителів...

Комунистична влада старанно й жорстокими заходами зтягає з населення ці мілійони карбованців і забирає їх до Москви на потреби тамошньої влади, а на шкільну справу тут грошей немає.

Можна неправдивою інформацією про ніби-то великих досягнення совітської влади морочити цілий світ, а чи можна обдурити населення Кавказу, котре несе на собі страшний тягарь московського комуністичного утису.

4. Які права має Північно-Кавказький Край?

Здавалось, що комуністична московська влада, почавши в 1924 р. організовувати Північно-Кавказький Край, має на увазі дати йому принаймні автономні права. Однак цього не сталося. Величезний і багатий Край, з територією вдвічі більшою за Чехословашку Республіку, край, що має понад 8 мілійонів населення, яке у своїй більшості протягом 2½ років зі збросю в руках боролось проти Москви за свої права, більшевики зробили просто звичайнісною губернією Росії — Р.С.Ф.С.Р. Ось голова Північно-Кавказького Виконавчого Комітету, відомий комуніст Богданов, на засіданні Совнаркому в Москві в осені 1926 р. заявив наступне: «Наші округи, котрі не менше великих губерній Р.С.Ф.С.Р., користуються

тільки правами повітів (уездов). Краєвий Виконавчий Комітет по сути має права не більші любого губерніяльного виконавчого комітету. Через це Крайвиконком підносить питання про збільшення адміністраційно-господарських прав Північного Кавказу».

Ну ю що ж? В Москві заслухали цю заяву комуніста, поміркували й передали в комісію, а голові Північно-Кавказького Краю комуністу Богданову дали завдання — дати для Москви не 10 мілійонів пудів хліба, яка кількість намічалась раніше самою ж Москвою, а 23 мілійони пудів. Північно-Кавказький Комітет зтяг з населення ці 23 мілійони пудів і переслав до Москви, але Москва так і не дала «правов», як висловився комуніст Клейнер на з'їзді Рад в місяці квітні 1927 р. Далі той же Клейнер заявив: «Любой наш округ больше любой центральной губернии России. Когда округ был губернией, то он пользовался губернскими правами, а когда сняли вывеску — губерния и заменили ее вывеской — «округ», то говорят, что он не дорос до этих прав... Ввоз какой-нибудь вещи из-за границы стоимостью в 100—200 рублей надо разрешать в центре (Москве), а Крайисполком и его органы на местах этого сделать не могут.»

Другий комуніст Лукьяненко, представник Майкопської округи, на тому ж з'їзді Рад сказав: «Если Крайисполком и окружные исполнкомы имеют недостаточные права, то низовой советский аппарат — райисполкомы и сельские советы совершенно бесправны».

Так характеризують положення Північно-Кавказького Краю в Р.С.Ф.С.Р. комуністи. Москва поводиться з нашим краєм так, що проти цього самі комуністи примушенні протестувати публічно. А що сказало б пригнічене тепер, прибите до землі тяжкою працею й азиднями, тероризоване большевицькими насильствами, большевицькими тюрмами й розстрілами, населення, як би воно мало можливість ясно й одверто висловити свою думку!?

5. Комуністична бюрократія.

Як же працює радянський комуністичний апарат влади?

В кінці місяця травня б. р. в Ростові відбувся пленум Краєвої Контрольної Комісії комуністичної партії. На засіданнях цієї комісії збоку саміх комуністів були заявліні протести проти нечуваної централізації управління й страшенною бюрократізму цілої радянської системи, а також проти надзвичайної дорожнечі большевицького апарату управління. З приводу всяких найдрібніших питань необхідно обовязково вести переписку з Москвою, московські непрошені опікуни втручаються у всі деталі господарського, громадського й політичного життя країни. Для обґрунтування своїх протестів комуністи наводили дуже багато прикладів з життя краю. Представник Адиге-Черкеської «автономної» області говорив про те, що в 1925—26 господарському році на утримання большевицького апарату в цій області витрачалось 60% бюджету. Сунженська округа має всього біля 30 тисяч населення. Майже зовсім тут немає приватної торгівлі, зовсім немає яких-будь підприємств крім напіврозвалених млинів, але зате є губерніяльний апарат управління, апарат дуже великий: тільки фінансове управління має 45 штатних службовців. Існує ціла низка ріжних установ, котрі ведуть одну й ту ж роботу. Все

це викликає існування зайвих штатів робітників в державних установах, зайве безконечне листування, складання звітів й т. п.

Комуnist Ефремов дає цілу низку прикладів, які право характеризують нечесній бюрократизм і просто безтолковість большевицької системи: сільські й станичні ради мусять подати за рік відомості на 20 таблицях, котрі мають 24.000 запитів; Красне Земельне Управління має відчитність на 601 таблиці з 548.000 запитів; один шахтінський відділ здоровля має 509.000 запитів. Крім того існує ще й так звана додаткова відчитність на всікі випадкові запити; наприклад, Терський кустарно-промисловий союз за рік дав 239 таких відчитів 19 большевицьким установам по 114 окремих формах.

«Внутреннее содержание этой отчетности крайне нелепо», — говорив комуніст Ефремов: в боротьбі з вовками необхідно повідомити, яка кількість їх і де саме знаходиться в цей момент; по відділу здоровля в карточках про зубні хвороби необхідно вказувати шкільні успіхи, барву волосся й т. п.; по відділу народньої освіти в анкеті, де учня початкової школи запитують, чи відвідує він «притони» й т. п.

Майже 90% цієї праці йде «впустую», казали комуністи. На складання величезних і по сути нікому не потрібних звітів, на відповіді на сотні тисяч запитів витрачаються непотрібно праця й великі народні гроші. Ось, наприклад, Кубанське Управління відділу Грознафти переславло в Ростов відчит, котрий важив 12 пудів, цей відчит складали 3 місяці 120 душ, за цю працю заплачено було 9.000 карб.

На згаданому засіданні Контрольної Комісії комуніст Домбровський такими словами характеризував практичні наслідки цієї безумовно безглуздої й дуже шкідливої бюрократичної системи: «Станичним і сільським радам ніколи здатись питаннями життя станиць і сел, бо вони по горло зажитті статистикою й переобтяжені непотрібною роботою; районні виконавчі комітети не займаються питаннями про школи, хати-читальні, больниці, агропункти й т. п., замість старого грубого бюрократизму ми маємо новий...»

Коли комуністи самі примушені все це констатувати публічно, то що ж в нашому країні твориться в дійсності? Чи має населення Кубані й цілого Північно-Кавказького Краю підстави для радощів з приводу майже восьмилітнього перебування під владою большевиків?

6. Національна політика.

А що ж зробила большевицька влада за 8 років для задоволення національних потреб народів Північного Кавказу?

Ми вже говорили про шкільництво у гірських народів: вчиться 4—28% дітей, а решта, йдучи по прославленій на весь світ большевицькій дорозі до соціалізму, виростає не навчившись ні читати ні писати!!

Большевицька влада розділила Горську Республіку на цілий ряд «автономних республік»: Дагестанську, Чеченську, Інгушську, Північно-Осетинську, Кабардино-Балкарську, при чому Дагестанська підпорядкована безпосередньо Москві, а всі інші увійшли у склад Північно-Кавказького Краю й фактично мають звичайнісінські права округ, на котрі в 1924 р. розділено цей Край, себ-то права повітів (уездов) московських губерень.

Чого досягла московська влада цим розмежуванням?

Вона роапорошила сили гірських народів Кавказу! Чи не такою ж політикою займався царський уряд?! Чи не подібну ж політику переводив в життя генерал Денікін?!

Інші досягнення гірських народів за часів більшевицької влади можна схарактеризувати словами самих горців, сказаними їхніми представниками в 1924 р. відомому комісару Рикову:

«У нас совет Народных Комиссаров есть, Всероссийский Центральный Исполнительный Комитет... есть, Представительство в Москве... есть, а вот больниц у нас нет...!» Словом є фікція прав і немає можливості поліпшувати економичний і культурний добробут народів.

В 1926 р. Краєвий Виконавчий Комітет затвердив регулямін для Північно-Кавказького Національного Видавництва. Це видавництво є відділом Московського «Центрального Іздательства», воно має завданням друкувати книжки для гірських народів. Справа цілком і виключно культурна, але Москва немає довір'я до народів Кавказу, через те друкування книжок для горців взяла під свою контроль: тільки $\frac{1}{3}$ членів видавничо-редакційної Ради призначають «автономні» республіки й області, а $\frac{2}{3}$ членів і завідувачі Бюро цієї Ради призначаються Виконавчим Комітетом в Ростові. Щільно також вказани, що в це національне видавництво зовсім не допущено представників українців Північного Кавказу.

В тому ж 1926 р. Краєвий Комітет затвердив інструкцію для «Північно-Кавказької Краєвої Національної Ради по питаннях культури й освіти гірських народів при Крайвиконкомі». Голова президії цієї Ради обирається Радою, але затверджується теж Краєвим виконавчим Комітетом. Обидві ці організації осідком своїм мають город Ростов. Затвердження Краєвим Виконавчим Комітетом інструкцій для обох цих організацій, позбавлення цих культурних організацій права вільного обрання голови досить ясно говорять про «широкі» права гірських народів, котрі на напері мають «автономні» республіки.

А як задовольняються національні потреби українського населення Північно-Кавказького Краю?

За даними Всеесоюзного перепису в грудні місяці 1926 р. на Північному Кавказі було нараховано 3.106.825 українців, а на радянській Україні тоді ж нараховано 2.300.000 росіян.

Порівняємо те, що мають росіяни на Україні для 'задоволення своїх культурних потреб з тим, що мають українці на Північному Кавказі, с.-т. в складі Російської Соціялістичної Радянської Республіки.

В 1926 р. на Україні росіяни мали 1214 російських шкіл та крім того було ще 905 шкіл російсько-українських, разом 2119; російських шкіл 2-го ступеня було 279. А українці на Північному Кавказі мали українських й рос.-укр. тільки 210 шкіл, серед них шкіл 2-го ступеня тільки одну в Катеринодарі. Та й ту більшевицька влада хотіла зачинити зовсім. Не зроблено цього тільки дякуючи енергійним протестам збоку хліборобів і робітників-батьків. В 1927 р. росіяни намагаються позачинити українські школи на Кубані.

Тільки за $2\frac{1}{2}$ роки (1924, 1925 і перша половина 1926 р.) на Україні було надруковано російською мовою 5133 називська книжок, а за той же

час на Північному Кавказі не було видано ні однієї книжки українською мовою.

1926 р. на Україні виходило біля 30 російських газет, а на Північному Кавказі — тільки одна українська маленька газета раз на тиждень.

На радянській Україні до 1-го січня 1927 р. відокремлено 306 сільських рад, де все діловодство ведеться в мові російській, крім того на радянській Україні було 137 польських рад, 47 болгарських, 13 чеських, 2 білоруських. А на Північному Кавказі її до цього часу немав ні однієї станичної чи сільської ради, де діловодство велось би на рідній населенню українській мові.

Необхідно зазначити слідуюче: після того, як Таганро́зьку округу в 1924 р. було одірвано від України й приєднано до Північно-Кавказького Краю, в цій окрузі були зліквідовані всі до однієї українські школи, українські бібліотеки, читальні, притулки й т. п., хоч в цій окрузі українці складають 71% населення по перепису 1926 р.

Далі, на з'їзді вчителів українських шкіл Північного Кавказу в 1926 р. було сконстатовано між іншим слідуюче:

1) в більшості округ північно-Кавказького Краю, не дивлячись на значні маси українського населення, не велось ніякої української культурно-освітньої роботи;

2) великою перешкодою в роботі вчителів-українців є відсутність відповідної української літератури, журналів, газет;

3) що на посадах завідуючих українськими школами є особи, котрі зовсім не володіють українською мовою, в той же час із числа скінчивших українську учительську семинарію на Кубані ніхто не був призначений на посаду завідуючого українською школою.

А раніше на з'їзді вчителів кубанських українських шкіл було сконстатовано, що завідуючий цією семинарією, член комуністичної партії, «за ведение работы на украинском языке, за выступления среди масс в течение года получил 8 выговоров и два раза подвергался исключению из партии».

Вищеперечислені порівняння й факти яскраво характеризують поступованиння большевицької влади в такій важливій справі, як задоволення національно-культурних потреб українців Північного Кавказу. Народний Комісар освіти Луначарський, перебуваючи в осені 1926 р. на Кубані, доказував, що в українських школах на Кубані не слід вживати українську мову, а «кубанський язык», й нарешті додав: «Ведь можно в будущем учёбу перевести на русский язык».

В цій заяві комісара Луначарського міститься цілий програм большевицької роботи. За короткий час діяльності Кубанської Ради, в умовах жорстокої війни, було одчинено на Кубані дві українських гімназії і українська семинарія, а за 8 років діяльности на Кубані большевицької влади успіли зовсім зліквідувати одну з цих гімназій і наполовину зліквідували другу (зачинили низчі класи).

Саме населення, не дивлячись на страшні роки лихоліття, ускладненого неврожаєм, організувало на Кубані півтори сотні українських шкіл, а большевицький комісар нашпітує україножерам можливість закриття цих шкіл. І вороги української культури не сплять. Ось в осені 1927 р.

інспектор *Некотін* зумів вже зліквідувати де-кілько українських шкіл по станицях.

Неваже большевицька влада думає, що можна безкарно й без кінця знищатись над населенням?! Неваже тільки для руських, китайців, мароканців треба рідної школи, рідної книжки, рідної газети??!

Безпритульні діти на Кубані в 1925—1926 рр.

Коротко в загальних рисах ми оглянули найголовніші сторони життя нашого Краю під большевицькою окупацією.

8-го листопаду 1927 р. сповнилось десять років тому, як Кубань примушена була розпочати збройну боротьбу проти большевицької влади. На чолі боротьби на Кубані став виборний орган — Кубанська Рада. Знесилена внутрішньою ворожнечею між козаками й іногородніми, знесилена тяжкою боротьбою не тільки проти большевиків, а й проти чорних единонеділимців, не зустрінувши підтримки збоку тих, на допомогу котрих вона могла й мала право сподіватись, Кубань тимчасово програла оружну боротьбу й тепер вже восьмий рік стогне у ярмі, в неволі.

Большевики, щоб обдурити населення Кубані, обіцяли йому мир і свободу, а що привнесли сюди в дійсності?! Тільки руйнацію хліборобства й промисловості, визиск тляжкої праці всіх трудящих, насильство й здирство...

Радянській владі в чому радіти з приводу 10-річного ювілею, бо цілих десять років безкарно вона могла переводити свої експерименти, але народ голодний, обіданий, тероризований арештами, шибницями й розстрілами, позбавлений основних примітивних прав на свободу, на освіту, з нею це «свято» не буде святкувати! Для Кубані й для цілого Північно-Кавказького Краю 10-ліття большевицької революції є сумний ювілей!

Прага.
8-XI-1927.

Мурат Хатгогу.

Национально-демократическая партия горцев Северного Кавказа.

До февральской революции 1917 г. мысль о создании политических партий у горцев Северного Кавказа не возникла. Причин к тому было много. Прежде всего их нужно искать в малочисленности и разноплеменности национально-настроенной горской интеллигенции, с одной стороны, и в отсутствии у горцев резко выраженного социально-политического неравенства, с другой. Несомненно, решающую роль в отсутствии горских политических партий сыграл государственный строй России, исключавший всякое свободное проявление национальных устремлений.

Горская интеллигенция, вышедшая, главным образом, из верхних слоев, в массе своей была военной и в мировоззрении мало чем отличалась от русского офицерства. За редкими исключениями она была русофильской и являлась скорее проводником российской государственности среди горцев, нежели защитницей их жизненных интересов.

Только небольшая часть интеллигенции, людей, по преимуществу, свободных профессий и студенчество, с девяностых годов стала проявлять некоторый интерес к политике и судьбам своих народов. Она знакомилась с историей завоевания Кавказа; с тем, как многие горские племена были истреблены или выселены в Турцию, а на их местах поселены выходцы из Украины, Дона и центральных губерний России. Она видела, как на землях их предков, где так недавно еще утопали в садах родные аулы, выросли богатые станицы, села и города, а остатки горских народов, загнанные в горы и болота, постепенно вырождались. Чем больше она узнавала прошлое и настояще своих народов, тем больше проникалась мыслью о необходимости и неизбежности борьбы за улучшение невыносимо тяжелого социально-политического положения их.

Но как и чем помочь национальному несчастью? Не веря в собственные силы, в возможность только этими силами изменить судьбу своих народов, будучи малочисленной и разноплеменной, она входила в российские социалистические партии в надежде, что последние, как партии социалистические, сумеют отрешиться от империализма и великодержавничества и исправят историческую несправедливость России по отношению

к горцам Северного Кавказа. К сожалению, горская интеллигенция, как и интеллигенция других народов, входивших в состав Российской империи, обманулась в своих надеждах. Первые же дни пребывания у власти в 1917 г. российской революционной демократии показали, что в национальной политике между этой демократией и Царским Правительством большой разницы не существует. На все домагательства национальностей расширить или восстановить их права, попранные Царской Россией, она отвечала отказом. Разрешение национального вопроса революционная демократия ставила в исключительную зависимость от воли будущего Всероссийского Учредительного Собрания. Характерна, между прочим, и мотивировка, приводившаяся при этом: «Мы не имеем права растрачивать историческое достояние России без соответственно выраженной воли Учредительного Собрания». Выходило, что «историческое достояние»—приобретенное путем уничтожения или выселения целых народов (Северный Кавказ), не может быть тронуто без санкции на то русского народа.

Могли-ли так называемые инородцы удовлетвориться такой постановкой национального вопроса? Могли-ли они право решения своей судьбы предоставить завоевателям — русскому народу? Кто и чем мог гарантировать, что справедливые требования их будут удовлетворены будущим Всероссийским Учредительным Собранием? Естественно, что инородцы не могли согласиться с такой постановкой решения национального вопроса; и мы видим, как их представители постепенно покидают ряды российской «революционной демократии» и создают свои национальные партии.

Примеру их последовала и горская интеллигенция. К несчастью, она не успела за короткий час создать свои национально-партийные организации: с одной стороны, общая малочисленность и разноплеменность, а, с другой, надвинувшаяся на Край анархия, помешали ей это сделать. Благодаря этому, горское освободительное движение 1917—1920 гг. было разбито.

Однако, горские народы и их интеллигенция не считают борьбу окончательно проигранной. Они не примирились и не примирятся с завоевателями. Неудача в борьбе убедила их не в безнадежности ее, а в неподготовленности к ней. На обизанности горской интеллигенции лежит подготовка себя и своих народов к успешной освободительной борьбе. Нужно, не откладывая в долгий ящик, начать эту работу, ибо мы не знаем, когда пробьет исторический час. Нельзя допускать, чтобы повторилось прошлое, так дорого обошедшееся нам, горцам. Мы не можем позволить себе роскоши проделывания экспериментов в борьбе и напрасно жертвовать тысячами и десятками тысяч жизней. Нас и так немного и потому каждая человеческая жизнь должна быть на счету. К счастью, это уже осознано горской интеллигенцией и она не повторит прошлых ошибок. Она занята сейчас организационной работой. Часть ее, приспособившись к существующим на Родине условиям, рискуя ежечасно своей свободой и жизнью, удерживает от восстаний, изнывающих под гнетом красных империалистов, горские массы. Борясь со сторонниками вспышконускательства, она самоотверженно отстаивает интересы своих народов. Всем им, не продавшимся за чечевичную похлебку, шлем мы горячий привет. Мы убеждены, что, как бы им там ни было тяжело, они будут продол-

жать общее наше дело возрождения Республики горцев Северного Кавказа.

Другая же часть интеллигентии, волею судьбы попавшая в эмиграцию, преодолевая все невзгоды, связанные с изгнанием из Родины, тоже, в меру своих сил, работает для освобождения своих народов от оккупантов. Она знакомит заграничную общественность с горскими народами, с их исторической борьбой за волю и свободу; она стремится создать единый фронт угнетаемых народов против поработителей.

Фронт этот уже наметился. Необходимо только его расширить и укрепить. Одной из мер, могущих его укрепить, является прочность и организованность составляющих его частей. В виду этого, а также учитывая уроки прошлого, группа горцев в 1926 г. положила начало политической партийной организации горцев Кавказа. Была создана партия под названием «Революционно-Демократической», переименованная ныне в «Национально-Демократическую Партию Горцев Северного Кавказа». Партия «ставит своей основной и главной задачей осуществление в этнографических границах независимой Федеративной Республики Горцев Северного Кавказа».

Программа ее, отражающая последние завоевания демократической мысли, несомненно найдет признание и отклик в широких массах населения Северного Кавказа. Необходимо только, чтобы вся горская интеллигентия, отбросив взаимные личные симпатии или антипатии, сгруппировалась вокруг нее. Мы верим, что горская интеллигенция, где бы она ни находилась, поймет серьезность переживаемого нами исторического момента и исполнит свой долг перед своими народами.

П. Протоцкий. *

Українська пісня на Кубані.

Вороги відродження української нації хочуть, щоб і надалі сорокаміліоновий український народ залишався об'єктом всестороннього визиску його чужинцями, висину фізичного, економичного й духовного; хочуть, щоб і надалі український народ був угноєним чужих культур і добробуту, а сам щоб нидів у темряві й азиднях, щоб залишався й надалі рабом фізичним і моральним, землі ж українські щоб і надалі були затишним кутком для всяких любителів чужого поту й крові, для «рідних» і чужих.

Багато попрощували в минулому вороги українського народу для здійснення свого хижакського заміру, застосовуючи для цього різні засоби, вироблені й удосконалені паразитарями вертвами суспільства протягом всієї історії людства. Голе, звірнєни нищіння фізичної сили народу, як от чинив Московський царь Петро Первий, що десятки тисяч людей, красу й силу українського народу — українське козацтво гноїв в болотах на канальських роботах, будуючи свою столицю — Петроград.

«Болота засипав
Благородними кістками»,

докоряс Т. Шевченко царю проклітому, неситому, гаспиду лукавому, а народ український ідосі згадує ті роботи, таврюючи все погане «канальським».

Безсовісний планомірний визись фізичної сили народу задля задоволення ненажерливого захвату інших народів і країн, що систематично провадився всіма «великими» й «малими» царями; тюрьми, катога, шибниця, що були й с незмінною зброяєю всіх захватчиків, що задовольняли й задовольняють свої хижакські апетити на землях українського народу, на його поту й крові; визиск економічний, що творився й твориться чужинцями на українських землях в найріжноманітніх формах, то безсо-

вісно оголених, то лукаво зафарблених дurosвітськими гаслами й ідеями, але незмінно руйнуючий в корі добробут українських народних мас, утворюючий отруйну атмосферу зліднів і занепаду; нарешті — визиси духовний у формі використання талановитіших, адібніх однинць, що виростають з народної маси, й елементарне, дикунське нинчення всього духовного надбання давтого риду українських поколінь — мови, звичаїв, традицій, релігії, національної ідеології, моралі й всього життєвого укладу.

Багато осягли були вороги українського народу, своїми катівськими засобами, працюючи над його закріпощенням та визиском: одібрали і'мя, щівчіли мову, накинули були рабську релігію, що зважає більше на земних богів, і таку ж мораль, що виправдує звірине право сили; народ, що був колись провідником культури серед східноєвропейського моря варварства і пішався високою культурою, іній дивувались представники культурних народів — кинули були в пану культурного занепаду та духовного й матеріального зупожіння. Але всі ці осянення летить шкіреберть при сийві національній свідомості українського народу, що прокинулась під час Великої східноєвропейської революції й все більш міцніс, необоримо ведучи народні маси на шлях творчості і нових національних форм життя в цілому.

*

Одного не спромоглись вороги: не могли вони задушити, ані знівечити — української народної пісні, що безцінним самоцівтом пишається незмінно серед контовностей, створених людством.

Цей чудовий самоцівт, що зачаровує найлютіших ворогів українського народу, є нашими гордощами, свідком високої гідності наших предків, незапереченим аргументом нашої національної єдності від Карпат аж до Кавказу й ознакою високої адібності нашого народу до створення оригінальних, своєрідних форм культури.

Зауважимо непридатність вищробованих раніше засобів поневолення українського народу, вороги його хапаються до останнього — «роз'єднуй і пануй». Мають цілковиту рацію, бо цей засіб для нас ще є страшний, бо й поневолення українського народу продовжується завдяки нашому роз'єднанню фізичному і всікому іншому. Цей же засіб ретельно застосовується й для поневолення й визиску одної з найбагатіших українських земель — Кубані, заселеної до того сильним, енергійним, господарчим елементом. З метою роз'єднання Кубані з Україною не лише фізично, а й духовно, наші спільні вороги ріжкої масті хапаються й видумують ріжкі неспинітниці, як от з легкої руки п. Луначарського — «кубанська мова» тощо, виводичи засмальцованиe вже — «ніканої там України не било і нет».

Всю цю «волинку» розторочує найдосконаліше саме життя, інє й на Кубані неминуче, як долі, повертає на шлях національний.

Але ми нагадаємо нашим ворогам про незаперечну й виразну ознаку того, що й на Кубані «била», «єсть і буде» Україна, що Кубань є українською землею. Ми помінаємо цим разом ті що-найменше 60 % українців на Кубані, яких лише сліпа людина може заперечувати (ми знаємо 70 %), і сотні українських школ та різних установ, що виникли в різних нутках Кубані заходами самого населення, не зважаючи на несприятливі ріжкі умови.

Вистарчить нам цим разом покликатись на нашу національну пісню, яка чудовим, чистим діамантом сяє на всіх землях України наперекір всім лукаво-дикунським намаганням наших ворогів і яскраво освітлює єдино-національний шлях в майбутнє нашого народу.

«А голосна та правдива,
Як Господа слово». (Т. Шевченко) —

невинно лунає ця пісня під сонцем, переможно глузуючи над безсиллям ворогів, що дононують свій останній дикунський танок на живому тілі творця цієї пісні.

Народно-пісенний репертуар переважаючої більшості населення Кубані складають пісні, що лунають і по зелених верховинах Карпатських і по розлогих степах і гаях всіх земель Наддніпрянщини, на Волині й Поділлі через Київщину, Херсонщину й Полтавщину сидаючи на Харківщину й Чернігівщину. До речі, ті самі пісні лунають і на Зеленому Клину...

В усіх Чорноморських і Закубанських станицях, селах і навіть містах, в-значайні мірі і на Лінії, нубації співають майже виключно українські пісні. Російської пісні на Чорноморі й по Закубанню цілковито не чути. Серед сотень українських пісень можна почути лише зрідка перекручено на український лад т. з. фабричну пісню чи частушку, на характерові музики яких помітно переважаючий вплив українського елементу,

та ще хіба почуете якусь потвору, що походить з ура-войовничого репертуару виробу старої казанно-російської марки, вроді

«Не ар'ол з под облаками
Високо літає...», що

наводили жах навіть на таких рабських прислужників престолу, як наказний отаман Бабич, що примушений був видати спеціальний циркуляр по Кубанському війську, в якому закликав козацтво в оборону «нашої старої прекрасної казацької пісні», її призначив інструктором «всіх кубанських хорів українського композитора-кубанця Концевича (1912 р.)

Репертуар всіх хорів на Кубані, як з дорослих (а такі хори мались по всіх станицях обов'язково з дирігентами, працю яких оплачували з громадських і церковних сум), так і з школирів народніх і середніх шкіл, — складався переважно з українських пісень.

Що більше — всі історичні українські пісні чи не найліпше збереглися на Кубані до останнього часу.

Багато співається на Кубані чисто ліричних пісень, в яких пригадуються ті чи інші моменти з історії України чи взагалі — Україна, як батьківщина, як Рідний Край.

«Гей не дивуйте добреї люди
Що на Вкраїні повстало,
Там за Дешевим, під Сорокою
Мноожество лихів прошало...»

«Ой на горі та женці жиуть»,
де росповідається, як попереду гетьман

«..... Дорошенко
Веде своє військо
Славне Запорозьке
Хорошенько.
А позаду Сагайдачний...»

Пісня про славного лицаря — козака Морозенка, за яким «Вся Україна плаче».

«Ой і негорайд запорожці
Негорайд вчинили,
Степ широкий, нарад веселий
Тай запанастили»,

в якій в умовах царського режиму Кубань голосно вигукувала комплімент на адресу «великої» цариці — «Катерини — сучас маті»...

Пісня про українського народного героя Кармелюка

«За Сибіром сонце сходить,
Хлопці не лівайте,
Ви на такого Кармелюка всі надію майте...»

Пісня про другого козака-лицаря Нечая, що лихи в мідному бикові спекли:

«Ой із-за гори, з-за лиману
Та з-за зеленого гаю,
Ой крикнули та наши козаченки,
Ой тікаймо Нечая!
А козак Нечай
Та на те не вповаж....
А з кумою та з кумово Хмельницькою
Мед, горілочку круплє...»

В пісні
козаки бідкаються:

«Ой у лузі та ще й при берелі
Червона наливана»

«Ой раді б ми вернутиси,
Гетьман не пуськає...
Не так гетьман, не так гетьман,